

Марија ИСАИЛОВИЋ, ВАЉЕВО И ОКОЛНЕ ОБЛАСТИ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ – прилози за историју, Ваљево 1989, 397

У историографској литератури мали је број радова о средњовековној прошлости Ваљева. Зато је прошлогодишње објављивање књиге др Марије Исаиловић под називом „Ваљево и околне области у средњем веку – прилози за историју” обрадовало све заинтересоване за најранију прошлост града, а посебно оне истраживаче којима је средњи век ужа специјалност.

Ваљево и околне области у средњем веку аутор сагледава кроз повезаност аспеката, незаобилазних у развоју једног друштва, као што су историјско-географски утицаји, политичка, тј. догађајна историја, привредни и друштвени развој. Поменуто дело састоји се од четири тематске целине, односно прилога историји Ваљева: Историјско-географски преглед (19–151), Ваљево и околне области у политичкој историји (155–182), Облици и развој привређивања (185–301) и Прилог проучавању друштвеног развоја (305–350).

Овај рад је утемељен на великом броју извора. Коришћени су писани споменици, материјални преостаци и традиција, а највећим делом се заснива на грађи Хисторијског архива у Дубровнику. Истраживање трговачких веза Дубровника са тзв. земљама у залеђу пружа много података и за ваљевски крај. Истраживање у угарским архивима није вршено већ су коришћене само објављене угарске повеље.

Методологију свог рада изложила је др Марија Исаиловић на почетку књиге, у Методолошком приступу (11–16). Област Ваљева и околине посматрана је у контексту историје западне Србије, чији је саставни део и српске средњевековне историје уопште.

Само је такав, научни приступ, могао донети резултате.

На 350 страна текста излаже се историја Ваљева и околних области још од палеолита, када датира постојање човека на овом подручју, па све до половине XV века.

Историјско-географска разматрања о северозападној Србији М. Исаиловић заснива на подацима које пружају писани извори, као и на резултатима досадашњих археолошких ископавања. У овом делу књиге читалац се упознаје са физичко-географским особинама простора између Саве, Дрине, Колубаре, Трешњице и ваљевских планина и локалитетима откривеним у долинама ове четири реке. Најранија прошлост северозападне Србије везује се за долину Градца, палеолитске станице Петница и Висока пећина у које су први људи ушли још почетком леденог доба. Рекгносцирањем терена и обрадом откривеног материјала дошло се и до података о најстаријем становништву: Скордисцима, Трибалима и Аутаријатима. Говорећи о развоју ове области у време римског царства аутор истиче њену улогу у повезивању провинција Далмације и Паноније, дакле у економском развоју Империје. Ваљево је у археолошким картама римског доба забележено као вероватно насеље. Преко њега су ишли путеви који су омогућавали економску експлоатацију провинција. После поделе царства на Источно и Западно 395. године, северозападна Србија се нашла на граници, а затим потпала под власт Византије. Словени, почев од VI века, насељавају ово подручје. Током средњег века и за северозападну Србију коришћени су називи: Склаваинија, Србија и Рашка, а до средине XIII века употребљаван је и назив Срем. Од 1284. године целокупна северозападна Србија улази у састав Мачванске бановине, коју је краљ Драгутин добио од Угарске.

Аутор детаљно објашњава организацију Мачванске бановине, прве војно-административне управне области која је обухватала простор северозападне Србије, го-

вори о њеној подели на шеснаест дистриката, о областима које су улазиле у њихов састав.

Издавање о Мачванској бановини једно је од најквалитетнијих делова књиге. Говорећи о Ваљеву др Марија Исаиловић износи све досадашње претпоставке о хронологији настанка места и његовог имена. Према М. Исаиловић, први писани помен у латинским документима датиран је 9. 04. 1398. године. Реч је о запису који до сада није био познат. Два раније позната записа од 8. октобра и 30. новембра у ћириличким документима односе се на захтев Дубровчана, упућен кнегињи Милици, да заштити њихове трговце од пљачкања Турака. Откривањем поменутог документа хронолошка граница помена Ваљева помера се шест месеци у прошлост. Аутор, међутим, сматра да се као најстарији податак о Ваљеву може ставити задуживање Бокчина крзнара из 1393. године, када се, са сином Петком, који је живео у Ваљеву, задужио у Дубровнику. Износи се све до сада потребне претпоставке о пореклу имена Ваљева М. Исаиловић се опредељује за ону, која име града везује за делатност којом се бавило становништво – ваљање сукна.

Област северозападне Србије представљала је, према изнетим бројним подацима, јединствен простор кроз све етапе свог историјског развоја, са израженим континуитетом насељености од праисторије до половине XV века.

У следећем прилогу, Ваљево и околне области у политичкој историји, аутор излаже политичку историју области од доласка Словена на Балкан (од половине VI до половине VII века) преко периода византијске управе и краткотрајне доминације Бугарског царства, а после његовог пада поновне превласти Византије. Аутор наводи најновија истраживања у вези са познатом битком на Тари, опредељујући се за мишљење да је то била ваљевска, а не црногорска Тара. Од доласка Угара ова територија је окренута према Угарској и у односу на остали део Србије налазила се у периферном положају. М. Исаиловић прати њен развој од Уроша I, преко Драгутиновог времена, када је саставни део мачванске бановине, а после његове смрти ова област је била област сукоба Србије и Угарске и њена судбина је условљена развојем тих односа. Тек ће у време Деспотовине, споразумима деспота Стефана Лазаревића са угарским краљем (1403–1404), бити припојена Србији. Уговором у Тати 1426. године између деспота Стефана и краља Жигмунда остала је у саставу Србије и за време његовог наследника Ђурђа Бранковића све до пада под Турке 1459. године. У време Деспотовине област северозападне Србије добија велики економски значај.

Изложени историјско-географски услови и политичка историја у многоне су помогли да се сагледа и привредни развој области.

Издавање у трећем прилогу: Облици и развој привређивања, засновано је у највећој мери на подацима које пружа грађа Хисторијског архива у Дубровнику. Повезаност основних привредних грана, пољопривреде, рударства и трговине могуће је пратити на основу трговачких веза Дубровника са српским земљама. Дубровчани су у српским земљама уживали повластице још од Стефана Немање (29. 09. 1186.), на које су узвраћали плаћањем устаљених доходака (могориш, светодмитарски доходак, српски доходак). Трговачки каравани кретали су се путевима чија је раскрсница у северозападној Србији било Ваљево, где су се стицали путеви преко Дрине, са Саве и старе Србије, са свих места, а потом излазили на Цариградски друм.

Појава тргова уско је повезана са развитком трговине. Они се срећу на путевима или у њиховој близини. Записи о конзулатима пружају податке о трговини Дубровника са овим делом Србије. Најстарији помен конзула за северозападну Србију је помен конзула за Мачву 1313. године. Конзулат у Ваљеву се први пут помиње 1410. године када и у Сребреници. Како се у Сребреници налазе и људи из Ваљева, може се говорити о повезаности ова два места. Ваљево је седиште конзулата од 1410–1454. године. Аутор прилаже табеларни преглед конзулата за Ваљево (215–217). Из записа конзула добијамо податке о пословним људима на чију се молбу формирају конзулати, као и о онима који нису испунили обавезе, тј. њиховим дужницима. Места за које је везано пословање конзулата: Ваљево, Сребреница, Бохорина, Црнча, Крупањ, Зајача, била су значајни средњовековни тргови. Посебно је у доба Деспотовине Ваљево имало важну улогу на путевима Сребреница – Београд и Сребреница – Рудник.

Истраживање које је засновано на записима о конзулима, доноси новине, јер пружа податке о именима и пословању људи који се јављају у тадашњем Ваљеву. Једна од највећих вредности овог дела је та што нам бивају познати људи и њихова занимања, дакле–главни актери историјског развоја.

Последње поглавље књиге чине неколико прилога друштвеној историји северозападне Србије. Доноси, најпре, преглед порекла становништва, организације православне цркве, попис цркава, манастира и гробаља, изложено према најновијој ли-

тератури, што чиии користан преглед ових садржаја скупљених на једном месту. С друге стране, вредно је расветљавање феудалних односа на овом подручју, такође на основу постојећих резултата историографије, али и нових резултата насталих у току последњих истраживања. О овом поглављу књиге сам аутор пише: „Области северозападне Србије најмање су истраживане у погледу историје средњовековног друштва, свих односа и садржаја. Настојања да се открију одговарајући извори, дали су изложене резултате који могу да послуже као добар путоказ за даља истраживања. С друге стране, довољно су упућујући на друге правце, теме и развојна кретања. За разлику од осталих делова Србије, нарочито старих српских и централних делова за које постоје резултати истраживања писмености, књижевности, архитектуре, за северозападне области такви резултати не постоје, сем аналогних података који нису довољни чак ни за историјске претпоставке па су изостали из ових прилога за средњовековну историју ваљевског краја и околних области.”

„Ваљево и околне области у средњем веку” је дело изузетне научне вредности, у којем су синтетисани резултати досадашњих истраживања историје северозападне Србије у средњем веку, па и шире. Бројни, нови подаци, засновани су на зналачком проучавању извора и одговарајуће литературе. Зато је ова књига основа за сва будућа истраживања, било да је реч о изучавању појединих сегмената историјског развоја средњовековног Ваљева, или, пак, о настанку истраживања на тзв. касни средњи век. Ауторова замисао да пружи прилог историји Ваљева, потпуно је остварена.

Књига је опремљена са 28 прилога (фотокопије, документа, карте, фотоси) чији је попис дат на страни 353. Поседује богат научни апарат: Списак извора и литературе које је аутор консултовао (357–363), Регистар географских имена и појмова (367–384) и Регистар личних имена (387–396).

Издавачи су Народни музеј Ваљево, „Милић Ракић” Ваљево и СИЗ друштвених делатности Ваљево.

Драгана Лазаревић

Велибор Берко САВИЋ, КАРАЋОРЂЕ, ДОКУМЕНТИ I–III, ДЕЧЈЕ НОВИНЕ, ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ 1988.

Хронична опседнутост историчара неком другом историјом (или неким другим историјама) у последњих неколико деценија довела је до безразложног запостављања једног од најславнијих периода у историји српског народа, првог српског устанка, нарочито што се тиче сакупљања историјске грађе расуте по разним архивима, њене критичне обраде и објављивања. Али неколико година у назад та врста посла, од неизмерног значаја за историографију, добија у замаху. Један од најзаслужнијих за то је свакако и професор права Више школе у Ваљеву Велибор Берко Савић. Велики заљубљеник у историју свога народа, професор Савић је изабрао један релативно ретко експлоатисан метод презентирања резултата свога рада: обједињавање великог броја, на разним местима расутих докумената везаних за једну значајну историјску личност, да би се на такав начин приказао допринос те личности епохи у којој је живела, а кроз то и сама епоха. Четири године по објављивању свог првог значајног дела (Прота Матеја Ненадовић – акта и писма, Горњи Милановац 1984) Савић је, као резултат дуготрајног и мукотрпног посла, издао још један зборник, заснован на истом методолошком приступу: Карађорђе – документи. Примарна намена овог тротомног зборника је да истраживачима пружи све познате и расположиве изворе везане за Карађорђево живот од почетка устанка па до трагичног догађаја у Радовљанском лугу, али због нераздвојивости Карађорђево личности од свих токова устанка ово дело је значајно штито за проучавање свих аспеката тог преломног догађаја. Али поред те примарне намене, зборник није незанимљиво штито ни за све заинтересоване читаоце, како по свом садржају, тако и својом опремом. Али ту би се могла ставити и једна замерка, не аутору него издавачу, који је, идући за својим комерцијалним разлозима, богатом и атрактивном опремом желео да овај зборник учини привлачним и оном кога његов садржај не занима, за кога је изношење доку-